

УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА ЗА I КЛАС
(ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА)

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

Учебният предмет *български език и литература* в началния етап на основната образователна степен има комплексен характер и поставя основата на системното изучаване на българския език и на литературата в следващия образователен етап. В центъра на двете предметни области са комуникативноречевите умения, чрез които се гарантира практическата насоченост на обучението.

Обучението по български език и литература в началния етап на основната образователна степен е насочено към постигане на базовото равнище на ключовата компетентност, свързана с комуникацията на български език, и към реализиране на междупредметни връзки и комплекс от дейности, подчинени на съвременните ключови компетентности.

Целите на обучението по български език и литература в първи клас се свързват с началното ограмотяване, което е ключова предпоставка за осъществяването на единния езиков и литературен образователен процес, за интелектуалното и речевото развитие на учениците. Усвояват се ефективни „инструменти“ за общуване, каквито са техниките за четене и писане, в единство с разбирането на прочетеното и написаното. Учениците се въвеждат в езиковата и речевата действителност, за да овладяват умения за разпознаване и използване на основните езикови и комуникативни единици - текст, изречение, дума, сричка, звук.

В периода на началното ограмотяване се постигат очаквани резултати, представени в различни теми и свързани с изучаването на звуковете и на буквите от българската азбука. Редът на буквите следва да отчита необходимостта от оптимално съчетаване на честотния, лингвистичния и семантичния принцип за изучаването им, като звуковете и буквите се въвеждат на групи с последователност:

- първа група, в която се комбинират буквите на гласните (**а, е, о, и, ъ, у**) и на сонорните съгласни звукове (**н, р, л, м, й**), според честотата на употреба в детската лексика, след което се изучава буква **я**;

- втора група, в която се редуват буквите за означаване на беззвучни и звучни съгласни звукове, подредени по двойки според поголямата честота на употреба на беззвучния съгласен звук (т - д, с - з, к - г, п - б, ф - в, ш - ж);

- трета група, в която са буквите ч, х, ц, щ, ю, ъ.

Изучаването на буквите я, ю, щ, ъ не изисква учениците да правят звуково-буквен модел на думата.

Групирането се основава на утвърдени в практиката модели на огромяване и подпомага организацията на образователния процес, без да ограничава творческата свобода на авторските колективи на букварите. Изписването на буквите е според нормите, кодифицирани в Официалния правописен речник на българския книжовен език, изд. 2012 г.

Учебната програма по български език и литература за първи клас представя учебното съдържание тематично чрез очакваните резултати от обучението по всяка тема и свързаните с нея понятия. При определянето на темите по български език е следван систематичен подход за представяне на научното познание, който задава последователността на изучаваното учебно съдържание. Очакваните резултати от езиковото обучение са свързани със знания, умения и отношения от областта на различни дялове на езика – фонетика, синтаксис и лексикология, като се поставя акцент върху звуковете (гласни и съгласни) и буквите (главна и малка, печатна и ръкописна) в българския книжовен език, видовете изречения по цел на общуване (съобщително и въпросително), звуковия състав и лексикалното значение на думата. Очакваните резултати от обучението по литература са насочени към четенето, възприемането и разбирането на произведения от различни жанрове на литературата и фолклора за деца (приказка, разказ, стихотворение, гатанка), видовете реч (стихотворна и нестихотворна), уменията за ориентация в оформлението на книгата (корици, страници, илюстрации). Въвеждането на нови понятия в първи клас не предполага дефинирането им, а използването им в практически план. Формирането на знания, умения и отношения се осъществява с опора на сетивния опит и с приоритет на практически значимото знание. Очакваните резултати, свързани с комуникативноречевата компетентност, може да се интегрират в останалите глобални теми и да се реализират в последователност, определена от учителя.

Табличното представяне на информацията дава възможност за гъвкави функционални решения за преподаване, учене и оценяване, съобразени с образователните потребности на различните групи ученици. Учебната програма предоставя свобода при подбора на методи

и средства за постигане на очакваните резултати, при подбора на произведенията в контекста на посочените тематични кръгове (семейството, училищния живот, родината, игрите, празниците), при озаглавяването на урочните статии.

Чрез учебната програма по български език и литература за първи клас се реализират образователни задачи, насочени към:

- овладяване на четенето и писането като необходима предпоставка за езиковото и литературното обучение;
- формиране и усъвършенстване уменията на учениците да говорят и четат правилно и изразително, да пишат грамотно и четливо;
- овладяване в практически план на начални знания за езиковите и речевите единици;
- формиране на начални умения за четене, възприемане, осмисляне и интерпретация с помощта на учителя на кратки по обем и достъпни като съдържание литературни и нелитературни произведения;
- изграждане на отношения, свързани с общочовешки ценности, национална идентичност и мултикултурност;
- формиране на начални комуникативноречеви умения за ориентация в комуникативната ситуация и за създаване на текст; развитие на мисленето, въображението, паметта и познавателните интереси на първокласниците.

Очакваните резултати от обучението по български език и литература се постигат в следните етапи:

- предбуквен – от 2 до 3 седмици;
- буквен – до 25 седмици;
- следбуквен – не по-малко от 4 седмици.

Началното ограмотяване в първи клас се осъществява в рамките на буквения етап – 3,5 часа седмично за четене и 3,5 часа за писане.

В следбуквения етап учебната програма по български език и литература се реализира чрез:

- езиково обучение – 3,5 часа седмично, от които 1,5 часа за създаване на текстове;
- литературно обучение – 3,5 часа седмично, от които 0,5 за извънкласно четене.

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО В КРАЯ НА КЛАСА

Области на компетентност	Знания, умения и отношения
<i>Начално ограмотяване</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Разграничава звук и буква в състава на думата. • Разпознава печатните и ръкописните букви от българската азбука. • Изписва графически правилно елементите на ръкописните букви и връзките между тях. • Пренася правилно части от думи. • Владее техники за четене и писане на думи, изречения и кратки текстове. • Разбира смисъла на прочетеното.
<i>Езикови компетентности</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Разпознава гласни и съгласни звукове. • Разграничава сричките в думата. • Разграничава езиковите единици дума, изречение. • Определя границите на изречението в текста. • Съставя различни по цел на изказване изречения в зависимост от комуникативната ситуация.

<p><i>Комуникативноречеви компетентности</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Използва речевия етикет при поздравления и обръщения в устно общуване. • Прилага правилата за речева учтивост (поздрав, благодарност, молба). • Уместно употребява езикови и неезикови средства според комуникативната ситуация. • Озаглавява текст. • Създава кратък писмен текст по серия от картини. • Разграничава начини и средства за общуване. • Пише под диктовка текст. • Преразказва устно съдържанието на откъс от повествователен текст.
<p><i>Литературни компетентности</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Чете произведения от различни литературни и фолклорни видове, представени в учебното съдържание - приказка, разказ, стихотворение, гатанка. • Преразказва устно епизод от литературно и/или фолклорно произведение и кратък художествен и/или нехудожествен текст. • Отговаря кратко на въпроси по съдържанието на изучавано литературно и фолклорно произведение. • Разбира значението на непознати думи в контекста на изучаваното литературно или фолклорно произведение. • Ориентира се в оформлението на книгата (корици, страници, илюстрации).
<p><i>Социокултурни компетентности</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ориентира се в съдържанието на изучаваното литературно или фолклорно произведение. • Споделя прочетеното от детски списания, детски енциклопедии, достъпна информация от интернет. • Съставя в устен вид благопожелания, свързани с празничния календар на българския народ.

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Глобални теми	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия
Езиково обучение		
Звуковете и буквите в българския език	<ul style="list-style-type: none"> • Открива звуковете в състава на думата. • Ориентира се в последователността на звуковете в думата. • Разграничава звук от буква. • Разграничава сричките в думата. 	<ul style="list-style-type: none"> • звук • гласен и съгласен звук • буква • главна и малка буква
	<ul style="list-style-type: none"> • Разграничава гласни от съгласни звукове. • Разграничава съгласния звук <i>й</i> от гласния звук <i>и</i>. • Изговаря правилно звуковете в думите. • Познава печатните и ръкописните букви от българската азбука. • Разпознава малка и главна буква (печатни и ръкописни) • Пише графически правилно и четливо буквите и връзките между тях. • Пише правилно в думи <i>й, йо, ъо, щ, я, ю, дж, дз</i>. • Чете правилно думи в съответствие със звуковия им състав. • Познава реда на буквите в българската азбука. • Означава с букви звуковия състав и строеж на думите, без да пропуска букви. 	<ul style="list-style-type: none"> • печатна и ръкописна буква • сричка • азбука

<p>Дума и изречение</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Различава дума от изречение. • Разбира лексикалното значение на думата. • Използва главна буква при писане на собствените имена. • Проверява правописа на думи чрез други думи. • Разбира смисловата цялост на изречението. • Свързва правилно думите в изречението. • Определя границите на изречението в текста. • Оформя графически правилно началото и края на изречението. • Разпознава препинателните знаци за край на изречение – точка, въпросителен и удивителен. • Пише правилно в и във, с и със в зависимост от началния звук на последващата дума. 	<ul style="list-style-type: none"> • дума • изречение
<p>Текст и общуване</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Разграничава в потока на речта основните езикови и речеви единици (звук, дума, изречение, текст). • Усвоява механизъм на четене с разбиране. • Разграничава графичната и звуковата форма на думата като значеща единица. • Различава писмен от устен текст. • Ориентира се за участниците в речевата ситуация. • Прилага правилата за речева учтивост (поздрав, благодарност, молба). • Прави устен преразказ на кратък откъс от повествователен текст. • Включва се уместно в диалог по конкретна тема. • Пренася правилно части от думи. 	<ul style="list-style-type: none"> • общуване • текст

	<ul style="list-style-type: none"> • Съчинява кратък писмен текст (от три-четири изречения) по серия картини. • Озаглавява текст. • Назовава различни видове общуване – езиково и неезиково, устно и писмено, електронно и неелектронно. • Разпознава средства за неезикова комуникация – жест, мимика, поза на тялото. 	
--	---	--

Литературно обучение		
Литературни и фолклорни текстове	<ul style="list-style-type: none"> • Разпознава приказка, разказ, стихотворение, гатанка. • Чете правилно и с разбиране малки по обем художествени или нехудожествени текстове. • Отговаря кратко на въпроси по съдържанието на изучавано произведение. • Преразказва устно достъпни за възрастта малки по обем разкази, кратки народни, преразказани (авторизирани) и авторски приказки. • Рецитира наизуст кратки стихотворения (например, „Аз съм българче“ от Ив. Вазов). • Разграничава стихотворна от нестихотворна реч. • Отгатва фолклорни и литературни гатанки, достъпни за възрастта. • Чете произведения от литературата за деца, посветени на: семейството, училищния живот, родината, игрите, празниците. 	<ul style="list-style-type: none"> • приказка • разказ • стихотворение • гатанка

	<ul style="list-style-type: none"> • Ориентира се в случката в изучаваното литературно или фолклорно произведение. 	
Читателски интереси	<ul style="list-style-type: none"> • Споделя впечатления от изучавани или неизучавани цялостни произведения. • Дава примери за благопожелания, свързани с празници и обичаи. • Чете кратки текстове от детски списания и енциклопедии, достъпна информация от интернет. • Ориентира се в оформлението на книгата (корици, страници, илюстрации). 	<ul style="list-style-type: none"> • книга • страница • корица

ПРЕПОРЪЧИТЕЛНО ПРОЦЕНТНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНИТЕ УЧЕБНИ ЧАСОВЕ ЗА ГОДИНАТА

Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет в I клас е определеният годишен брой часове в прилагания в училището рамков учебен план.

За нови знания	55%
За затвърдяване на новите знания и за обобщение	44%
За диагностика на входното, междинното и изходното ниво	1%

Уроците за нови знания през отделните етапи на начално ограмотяване са както следва: предбуквен – 5% за обучението по писане; буквен – 41% за овладяване на четене и писане на главна и малка печатна буква и за съответните ръкописни букви; следбуквен етап – 9% за езиково и литературно обучение.

СПЕЦИФИЧНИ МЕТОДИ И ФОРМИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ

В началото на учебната година се диагностицират знанията и уменията на първокласниците по български език. На основата на резултатите от диагностиката се планира работата за компенсиране на констатирани проблеми в езиковото им развитие.

Резултатите от началното омотяване се оценяват от учителя устно или писмено чрез подходящи за възрастта стимули.

Оценката се отбелязва само с качествени показатели. Тя подкрепя самооценката на ученика.

Обратната информация за напредъка на учениците се проследява ежедневно чрез проверка на написаното в тетрадките и чрез изявите им при четенето. Чрез диктовка, препис и задачи за създаване на кратки текстове в устна и писмена форма, чрез задачи за четене на срички, думи, изречения и кратки текстове се проверяват овладените техники на четене и на писане. Чрез отговорите на въпроси по изучаваните литературни и фолклорни произведения се проверяват уменията за четене, възприемане и разбиране на текст. Чрез звукови модели, задачи за съставяне на различни по цел на общуване изречения и на кратки текстове се установяват уменията на учениците да разграничават в практически план езиковите и речевите единици.

В края на учебната година се оценява изходното ниво на знанията и уменията на първокласниците.

ДЕЙНОСТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КЛЮЧОВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ И МЕЖДУПРЕДМЕТНИ ВРЪЗКИ

Обучението по *български език и литература* изпълнява основна роля за формиране на ключовата компетентност – общуване на български език и същевременно подпомага формирането на останалите ключови компетентности в съответствие с възрастовите психофизиологически особености на развитие на учениците, а именно:

Ключови компетентности	Примерни дейности и междупредметни връзки
<i>Компетентности в областта на българския език</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ нагледно представяне на звуково-буквения състав на думите; ✓ изписване на буквите и връзките между тях - четливо и красиво; ✓ преписване на букви, думи, изречения, текст; ✓ писане под диктовка на букви, думи, изречения, текст; ✓ поправяне (с помощта на учителя) на допуснати в диктовка правописни грешки; ✓ поправяне (с помощта на учителя) на грешки при оформянето на изречението - главна буква в началото и препинателен знак в края; ✓ съставяне на съобщителни и въпросителни изречения по схеми; ✓ обясняване (с помощта на учителя или в контекст) на лексикалното значение на дума; ✓ описване на наблюдаван предмет, играчка и др.; ✓ участие в драматизация на литературни и фолклорни произведения.
<i>Математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и на технологии</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ определяне броя на звуковете и буквите в думите, на думите в изречението и на изреченията в текст; ✓ използване на геометрични фигури при моделиране на думи и изречения.
<i>Дигитална компетентност</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ писане на букви и думи с кирилица чрез електронни средства.
<i>Умения за учене</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ преобразуване на изречения; ✓ интерпретиране на съдържанието на изучавани значими произведения на класиката в литературата за деца и фолклора, на съвременната литература за деца; ✓ рецитиране на стихотворение; ✓ задаване на въпроси по съдържанието на изучаваното литературно или фолклорно произведение;

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ четене наум и на глас художествен текст; ✓ участие в диалог по конкретна тема с опора на художествен текст, илюстрация и др. ✓ писане на кратък текст чрез самодиктовка.
<i>Социални и граждански компетентности</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ изпълнение на различни роли в общуването - на слушащ и на говорещ; ✓ участие в диалог по конкретна тема, чрез изказване и защитаване на мнение.
<i>Инициативност и предприемчивост</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ четене на достъпни и подходящи за възрастта реклами; ✓ описване на продукт с думи или изречения; ✓ участие в ролеви игри, свързани с покупко-продажба.
<i>Културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ коментиране на произведения на различни култури и етноси; ✓ участие в драматизация на художествен текст; ✓ сценично представяне на кратко литературно или фолклорно произведение; ✓ изразително четене на художествен текст.
<i>Умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ съставяне на изречения и текстове за дневния режим; ✓ преразказване на текстове, свързани със здравословния начин на живот; ✓ подбиране на подходящи езикови средства за описание на здравословни храни.

Забележка: Посочените дейности са примерни и не изчерпват възможностите за изграждане на междупредметни връзки.